

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERELERİNDE KÜLTÜREL ETKENLER

Cumhur MUMCU*

Özet:

Uluslararası müzakerelerin kesilmesinde, kültürün etkisinin olduğu yaygın bir söylemdir. Bu makale, önce kültürün uluslararası müzakereler üzerindeki etkilerini inceliyor. Daha sonra, bu genel tespitlerden yola çıkarak, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki katılım müzakereleri üzerindeki kültürel etkileri ortaya koyuyor. Bu tespitlere göre, kültürün her ne kadar etkili olsa da, bir günah keçisi gibi ele alınmaması sonucuna varıyor.

Anahtar Kelimeler: Katılım müzakereleri, Kültür, Avrupa Birliği.

Abstract:

There is a common sense that culture has an effect on the international negotiations. Initially, this article is to examine the general effects of culture on the international negotiations. Then, comes accordingly these effects apply to special accession talks between Turkey and the European Union. According to these results, although culture has some effects on these negotiations, we couldn't take the culture as a scapegoat during the process between those parties.

Keywords: Accession Negotiations, Culture, European Union.

1. Giriş

Uluslararası müzakerelerin kesintiye uğraması yaygın bir sorundur. Müzakereler, bazen konular üzerindeki anlaşmazlıklardan, bazen de tarafların gelinen aşamayı değerlendirmek üzere zaman istemeleri

* Yrd. Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve AB Araştırmaları Bölümü Öğretim Üyesi

sonucunda kesintiye uğrar. Konular üzerindeki anlaşmazlıklar, sadece konuların karmaşık olmasından değil, aynı zamanda, tarafların konulara yaklaşım biçiminden kaynaklanır. Tarafların konulara yaklaşımlarını, temsil ettikleri hükümetin veya devletin oluşturduğu pozisyonlar belirler. Müzakere pozisyonları ortaya çıkarken, bir devletin veya hükümetin en çok müracaat ettiği unsur, ülkelerinin kendine has koşullarıdır. Koşullar, her zaman diğer tarafın koşullarıyla aynı olmayabilir. Ancak, aradaki farklılıkları ve bu farklılıklardan kaynaklanan kesintileri, sadece güncel gelişmeler belirlemez. Son yıllarda, Guy-Olivier Faure, Peter J. Carnevale, Cecilia Albin ve Geert Hofstede, Leigh Thompson ve Jeanne Brett gibi yazarlar tarafından yapılan araştırmalar, müzakere pozisyonlarının oluşturulmasında ülkelerin kültürlerinin de etken olduğunu ve müzakerelerde kesintilere kaynaklık ettiğini gösteriyor.

Bu makalede, önce kültürün uluslararası müzakereler üzerindeki etkilerine ilişkin tespitlere yer veriliyor. Daha sonra, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında henüz tarama süreci aşamasında olan katılım müzakereleri üzerinde, tarafların yerleşik kültürlerinden kaynaklanan etkenler belirtiliyor ve bunların muhtemel sonuçlarına yönelik değerlendirmelere geçiliyor.

2. Uluslararası Müzakerelerde Kültürel Etkenler

Uluslararası müzakereler, en yalın anlamıyla, etkileşim sürecidir. Burada süreç ile kast edilen, zamanın bağımsız bir değişken olmasıdır. Etkileşim, tarafların birlikte ve müzakere verileriyle yarattıkları bir durumdur. Bir kere başladığı takdirde, kesilmesi zor bir süreçtir. Zaman artık, süreç içinde bazı aralıklar olsa da, bağımsız bir değişken haline gelir. Bizler, zamanı sanki bitiyormuş diye gördüğümüz anlarda bile, bir ara çözüm yaratılır ve kahnana yerden devam edilir. İşte diplomasi, bu çözümleri yaratıp, toplumları savaştan koruyan bir faaliyet alanıdır. Örneğin, Türk-Yunan İlişkileri'nde birçok krizin çıktığı ve savaşın eşiğine geldiği hepimizin malumudur. Ancak, hiç savaş çıkmamış ve diplomasi kazanmıştır. Bununla birlikte, çatışmanın sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı, müzakerelerde zaman faktörü diplomatların yaratıcılığıyla orantılı bir bağımsız değişkendir. Buna ek olarak, müzakerelerin uluslararası olma niteliği, egemen tarafların/aktörlerin etkileşim sürecine girmesini temsil eder. Yani, hem zamanın bağımsız değişken olduğu, hem tarafların egemen olduğu bir süreçten söz ediyoruz. Birincisi, farklı olanı tanımaktan öteye, farklı olanla etkileşime giren aktörün, biraz da kendini tanıması ve anlaması süreci başlıyor. Yani egemenlik, belirli bir karşılıklılık ilkesi gözetildiği takdirde geçerli bir kavramdır. İkincisi, devletlerin egemenliği ortadan kalkmıyor. Aksine, devletler, egemenliklerini daha fazla seslendirecekleri biçimde uluslararasılaşıyorlar. Kendinden farklı olanla etkileşen her

organizma diğer tarafla benzeşmese bile kendi kendine farklılaşır. Ancak, hangi yönde farklılaşacağına dair bir kehanette bulunulamaz. Üçüncüsü, hem karşılıklı bağımlılığın artması hem sürece giriş iradesi gösterilen bir ortamda, egemenliğin kendiliğinden aşındığı söylenebilir. Yani uluslararası müzakereler, aktörlerin egemenliğinden vazgeçmesini değil, egemenlik anlayışının farklılaşmasını sağlayan bir süreçtir.

Yukarıda, müzakerenin tanımı yapılırken, farklılaşmadan ve egemenlikten söz edildi. Bu iki kavramın, kültür sözcüğü açısından ne anlama geldiğine bakalım: Birincisi, zaman kültür karşısında bağımsız bir değişken ve kültürün farklılaşma sürecini temsil ediyor. Bu değişim, çoğunlukla coşkulu krizlerle veya sessiz sedasız yaşanabiliyor. 1989 demokrasi devrimleri coşkuluydu. Ancak, bu devrimlerden sonra Avrupa Birliği'ne giren her aktör, aslında ekonomik ve siyasal olan bu devrimi coşkusuz karşıladı. Gerçekten, 1989'un festivallerini düzenleyen her ülke AB'ye ya girdi, ya da girmek üzere. Ancak, 1989'daki coşkuların, mitinglerin hiçbiri AB'ye girerken görülüyor. Buradan, 1989 ile AB'ye giriş arasında her ikisine de devrim denilse de, önemli bir fark göze çarpıyor. İşte, bu iki tepki arasındaki fark, biraz da kültürel bir değişimi ve dönüşümü temsil ediyor. Birincisinde otoriter bir siyasal idareden kurtulmanın getirdiği coşku var. Diğerinde ise, daha disiplinli bir ekonomik idare altına girmek üzere egemenlik kısmen paylaşımına açılıyor. Başka bir deyişle, egemenlik devredilmiş olmuyor, çünkü müzakerelerin sonunda imza yetkisi yine tarafların temsilcilerinin yetkisi altında kalıyor.

Buna ek olarak, bugün dünyada demokratik olsun veya olmasın hiçbir ülke yetkili anayasal kurullarından geçirmeden bir anlaşmayı imzalamıyor. Totaliter Kuzey Kore'nin yapılan anlaşmaları kurumsal olarak onaylama sürecinde olsun, Kuzey Kore'den çok daha demokratik ABD'nin anlaşmaları kurumsal onay sürecinde olsun bu hep böyle. Ayrıca, politikacıların vazgeçemeyecekleri en önemli güç, egemenliklerinin ellerinden alınmasıdır. Bu durum, Avrupa Birliği üyeleri açısından daha farklı değildir. Bu tespitin en geçerli kanıtı, AB'ye üye olan ülkelerin AB'den ayrılma inisiyatifi sonsuza kadar ellerinde bulundurmalarıdır. Soruna böyle bakınca, AB'ye üye olmak veya olmamak değil, müzakere süreci içinde yaşanan farklılaşmalar ve bu farklılaşmalara kaynaklık eden eğilimlere dair göstergeleri içinde barındıran cumhuriyet ve demokrasiye ilişkin dönüşümler önem kazanır.

Kültürün böyle dinamik bir özelliği vardır. Kültür, öyle bir köşede oturup incelenmeyi beklemez. Hem dönüşür, hem dönüştürür. Bu açıdan, benmerkezci eğilimlerin düşükleri yanlığı, sadece kendilerinin dönüşeceklerine dair endişelere sahip olmalarıdır. Bu durum, güç sahibi

olmak veya olmamakla ilgili değildir. Rusya gibi dünyanın en güçlü ülkesinin bile çok az bir nüfus tarafından temsil edilen azınlık kültürlerine karşı aciz kaldığına, gün gittikçe daha fazla şahit oluyoruz. Hatta "güçlü"nüün Irak'ta, binlerce cana mal olan işgali sürdürürken, kendine has federatif yapılar içinde her kültürü baş tacı ettiğine tanıklık ediyoruz. Yani, kültürün dinamiği bulunduğu yerden çıkmadan bile etkili olabilen bir dinamiktir. Esas sorun da burada başlıyor zaten.

Kültür, yerinden doğrulduğu zaman çatışma veya işbirliği dinamiklerinin ortaya çıktığına şahit oluyoruz. 1989 demokrasi devrimlerinin coşkularını sergileyenler bugünü öngörebilselerdi, belki duvarın üstüne çıkmaktan vazgeçebilirlerdi. Çünkü kitleleri harekete geçiren dinamiklerin en büyük panzehiri olan demokrasi, hukuk devletini esas alan ve her türlü devlet tasarrufunu tabana yayma özelliği ile biraz da siyasal seçkinlerin hasmı haline geliyor. Bu nedenle, demokrasinin insanlarını avam bir davranış kalıbı olan savaşa özendirmek zordur. Müzakere, biraz da bu ihtiyaca cevap veren ve kültürel örüntülere sahip aracı bir kurumdur.

Tarih, toplumsal hafızadan günlük olaylar düzleminde silinebilir. Ancak, bıraktığı tortu, kuvvelili bir cazibe merkezidir. Müzakerecilerin, algılamalarını yönlendiren alan burasıdır. Müzakereci, geleceği öngörürken, geçmişle kıyaslamalar yapar. Bu anlaşmayı yapmakla elde edeceği kazanımları, tarihsel perspektiften değerlendirir. Bu aşama, diplomat olsun veya olmasın müzakereci için en zorlu sürece girildiğinin işaretidir. Örneğin, Kıbrıs Müzakerelerini ele alalım. Kıbrıs, Türkler için bir "Vatan"; Rumlar için kaybedilmiş bir "Ülke"dir. Vatanına sahip çıkmak kadar meşru bir istek yoktur. Ülkesinin topraklarını kaybetmeye karşı tepki vermek kadar doğal bir tepki de yoktur. Ancak, her iki algılamının tarihsel bir arka planı var ve müzakerecileri doğrudan doğruya etkiliyor. Etkinin kültürle kesiştiği alan, her iki tarafta birbirine zıt algılamaların tarihte yaşananlardan etkilendiğini gösteriyor. Gerçekten, 1955'de başlayan katliamların Kıbrıs Türkleri'nin hafızalarından silinemeyecek kadar yer ettiğini ve iki toplumun birlikte yaşamasına soğuk baktıklarını söyleyebiliriz. Rum tarafı ise, 1960'ta uluslararası camianın onlara dayattığını düşündükleri bir anlaşmanın bozulmuş olmasını ve Kıbrıs'ı, "Kıbrıslılık" kimliğinden sıyrılarak "Türklük" kimliğine sarılan bir toplumla paylaşmaya zorlanmalarını kabul edebilmiş değil.

Bu algılamalar tarihe ilişkin algılamalar ve neredeyse hiçbir ortak payda gözetmiyor. Algılamaların oldukça keskin olduğu ve uzun döneme yayılmış bu tür anlaşmazlıkların kültürel bir birikim yarattığını da söylemek mümkündür. Bu açıdan kültür, kuşaktan kuşağa devredilen bir toplum bilincidir. Aslında kültür, tarihe olan ihtiyaca bu noktadan itibaren cevap

ermeye başlar. Bir başka deyişle, madalyonun öbür yüzü görünür. Doğal olan bozulur ve onun yerine başka bir doğallık gelip sanki hiç ortadan kalkmayacakmış gibi yerleşmeye başlar. Dolayısıyla, kültür konularının uluslararası çatışmalara uygulanması halinde ümitsizliğe düşülmesi son derece kolaydır. Tabii, biraz da kolaycılıktır.

Ayrıca, kültürün devredilebilir olduğunu söylemekle, ayraç kapanmıyor. Bunun aksi bir durum da söz konusudur. Yani, müzakerelere kaynaklık eden sorunun normatif cevaplar beklemesinden söz ediyoruz. Bu açıdan, kültür günlük ihtiyaçlar düzleminde incelenecek bir olgu değildir. Kültür, uzun dönemli ihtiyaçlara cevap verir. Cevaplar, genellikle tarihsel arka planın gündelik hayatın üzerindeki izdüşümleridir. Bir başka deyişle, uluslararası anlaşmazlıklar sadece kültür değişkeniyle çözülemez. Ama en azından bir kısmı, kültürden yola çıkarak açıklanabilir.

Kültür, diğer taraftan bireyin veya grubun hatta bir ulusun tekil karakterini temsil eder. Müzakerelerin böyle bir özelliği yoktur. Aksine, çoğul bir ortam söz konusudur. Ve kültürlerarası bir buluşmadır. Çoğulluğu, normlar ve değerlerin karşılaştığı bir bölge olarak tanımlayabiliriz. Konuların öneminin veya değerinin birbirlerine kıyasla "daha az veya daha çok" diye tarafların zihinlerinde tartıya vurulduğu bir alandır. Söz konusu alanın bir özelliği de, neyin uygun veya neyin uygun olmadığına belirlendiği bir alan olmasıdır. Siyaset, "uygun" kelimesinin "meşru" kelimesi ile özdeş olarak kullanıldığı bir faaliyet alanıdır. Meşruiyetin müzakere ile bulunduğu alan ise, biraz da uluslararası hukuk oluyor. Yani, tarafların pozisyonlarının hukukun "özerk" diye bilinen alanı ile olan ilişkisi bu noktada başlıyor. Ancak, uluslararası hukuku bir sabite gibi gören anlayışın, altında uluslararası hukuk kitaplarının başında yazan kodifikasyon çabalarını göz ardı ettiğini belirtelim.

Uluslararası hukuk meşruiyet sağlar. Ama tek başına değil. Bunu, hukukun temel ilkelerini gözeterek yapar. Bu nedenle, müzakere yapma zorunluluğu dünden daha fazladır. Kültür işte burada devreye girer. Çağa ayak uydurmak, hukuku değişen şartlar altında tekrar yorumlamaktır. Tekrar yorumlamayı, "tekrar yaratmak" diye okuyabiliriz. Müzakere, kültürün açılım noktasıdır. Eğer, açılımı reddeden bir kültüre sahipseniz, müzakereler, içe kapanmayı yansıtan ideolojik tutumların alındığı bir iklimi yansıtır. Oysa dışa açılmayı ve farklılıkları çoğulculuğa doğru yönlendiren bir pozisyonunuz varsa, müzakereler müthiş bir dinamizm kazanır ve farklı olanı tanıma fırsatı doğar. Buna, yönetim bilimlerinde sinerji deniliyor.

Artık 21.yüzyılın müzakere ortamlarına sadece ulusal çıkarların savunulduğu ve karşı tarafa kabul ettirildiği bir platform olarak bakılmaz.

Bu açıdan, müzakereleri değişimin katalizörü olarak görmenin ve ona göre hazırlık yapmanın daha pozitif bir bakış açısı olacağı söylenebilir. Tüm bu tespitler, kültür müzakere ilişkisini ilgilendirir. Bunları en iyi yansıtan yapıtların başında, Leigh Thompson ve Jeanne Brett'in incelemeleri geliyor.

Brett, müzakerelerde kültür etkenini, bireysellik ve kolektivizm karşılığı, hiyerarşi gözetenlerle eşitlik gözetenler karşılığı ve yüksek iletişime önem verenlerle düşük düzeyde iletişime önem verenler arasındaki karşılıklar başlıkları altında inceliyor. (Brett, 2000: 99-101) Thompson da Brett gibi ilk iki başlık aynı olmak üzere sadece son başlık farkı olarak incelemiştir. Thompson'un Brett'ten farkı, üçüncü başlığın değişik olması ve dolaylı ve dolaysız iletişim isimleri olmasıdır. (Thompson, 2000: 220-245)

Thompson, önce Schneider'in buzdığı modelini kullanmış. Buna göre, varsayımlar en alta olmak üzere ki biz bu varsayımları, algılamalar şeklinde okuyabiliriz; onun üstündeki, yani orta katmandaki değerler, inançlar ve normlar olarak yerleştirilmiş. En üstteki yüzey katmanında ise, davranış, insana ait olgular ve kurumlar yer almış. Thompson, kültürün toplum hayatına çakılı olmasını, bir buzdığın görünen ve görünmeyen kısımlarıyla açıklamaya çalışmış. Bu açıklama tarzı, müzakere açısından başlı başına ele alınması gereken bazı sorunlar taşıyor.

Küreselleşme, her şeyi şeffaflaştırıyor. Bunu teknoloji eliyle yapıyor. İnsanlar, bundan bayağı keyif alıyor. Ancak, sıra bir şeyler yapmaya geldiğinde işler zorlaşıyor. Örneğin, müzakere yaparken başka kültürlerle aranızda televizyonların gösteremediği, radyoların anlatamadığı bazı farklar olduğu ortaya çıkıyor. Her toplumun kendine has mitik değerleri var. Mitik değerler, seküler dünyada da yaşamaya devam ediyor. Sahip olunanlar konusunda bencil tavırlar göstermek, sadece geri kalmış toplumların özelliği değildir. Önemli olan, onların nasıl içselleştirildiği ve nasıl sunulduklarıdır. Müzakereler sırasında, tıpkı krizlerde olduğu gibi algılamaların ve tepkilerin kültürel kalıplar şeklinde ortaya çıkması son derece doğal ve insanlığa özgü bir davranış biçimidir. Önemli olan, bu kalıpların hangi düzeyde içselleştirildiğidir. Küreselleşme, biraz da onu içselleştirenlerin yansıttığı bir anlam dünyasıdır. İnsanlar, bu anlam dünyasını anlamaya ve kavramaya başladıkça müzakere yapabilirler. Bu nedenle, küreselleşme ne kadar şeffaflaştırırsa şeffaflaştırın, kültürlerin kendine özgü dili kendini korur. Bu nedenle, kültür gibi kapsayıcı, ancak belirsiz konularda, Cemil Oktay'ın da vurguladığı gibi, işlemselleştirme sorunları yaşanıyor. (Oktay, 2003: 166) Thompson ve Brett bu zorlukları giderecek bir yöntem geliştirmişler. Kültürlerarası şekilde yaptıkları kavramsallaştırmalarını, gruplara indirgeyerek işlemselleştirme yoluna gidiyorlar. (Thompson, 2000: 223) Uluslararası ilişkiler deyimiyle, analiz düzeyi grup oluyor. Ancak, bu

gruplar sentetik. Yani, grup üyeleri arasında ideolojik veya ayrılmaz bir bağ yok.

Bireyci kültür grubuna girenler, genellikle rekabetçi davranış kalıpları içinde müzakere yürütüyorlar. Burada, biraz da ulus-devletin kendine tekil olarak bakmasının etkileri göz ardı edilmemeli. Ulus-devletler kuruldukları gibi durmazlar. Bürokratik kurumlarında ve başka ülkelerle ilişkilerinde göze çarpan dış politikaya ilişkin davranış örüntüleri vardır. Davranış örüntülerinin, kendi haklarını etkilediğini ve onlarda da aynı zihniyet dünyalarının oluştuğunu söyleyebiliriz. Örneğin Yunanistan, 1829'da bağımsızlığını ilan ettiğinden beri Türk tehdidi ile yaşar. Özellikle, Ege Adalarında yaşayan Yunanlıların daha ilköğretimden itibaren bu kültürel şartlanmayla beslendikleri bilinir. Uyanıkmiş tehdidin yarattığı bu şartlanma, onları başka ülkelerle sağlayacakları ittifak stratejilerine zorlar. Yaptıkları her müzakere veya açılımlar, Türk tehdidini bertaraf etmeyi amaçlar. Yunanistan'ın AB üyeliğini kullanma şekli bile aynı zihniyet dünyasını yansıtır. Bir başka deyişle, temel amaç, *kazançların* azamileştirilmesidir. Kimliklerine esas rengi veren hep "kendi"leri olur. Bu açıdan da kendilerini bağımsız ve egemen bir aktör olarak görürler. Oysa işbirliğine eğilimli kolektivist kültürü benimseyenlerin temel amacı, *ortak bir amacın* azamileştirilmesidir. Kimliklerinin kaynağı grup aidiyetinde yatar. Ve devamlı surette sosyal etkileşimi gözetirler. Bireycilerin kolektivistlere karşıtlığının vurgu yaptığı yer, önceliklerin hangi kültüre göre tespit edildiği ile ilgilidir. Bireyciler, diğerlerinin hareketlerini dikkate almadan hareket ederler. Ancak, bazen içinde buldukları durumun yapısından etkilenebilirler. (Brett, 2000: 99-100) Buradaki esas sorun, müzakerecilerin hangi kültürden geldiğinin ayrılamamasıdır? Gerçekten, bireyci kültür veya kolektivist kültür farkı gözetmeden yaklaşırsa, müzakerecilerin nasıl bir kültür taşıdıklarını ayırmak zorlaşıyor. Örneğin, Türkiye'de ve AB'de devlet adamları farklı, iş adamları farklı gruplara giriyor. Bu grupların, grup aidiyetinden kopuk bir müzakere yaklaşımı içinde olduklarını beklemek mümkün değildir.

Diğer yandan, eşitlikçi kültüre sahip olanların hiyerarşik kültüre sahip olanlarla karşıtlık içinde olduklarını görüyoruz. Eşitlikçiler, sadece eşitliğe odaklanıyorlar. (Thompson, 2000: 223) Diğer başka zorunluluklar olduğunu ihmal ediyorlar. Örneğin, Irak'ta 2003 krizinden önce yapılan müzakere ve tartışmalara bakıldığında bu olgu çok net gözükür. Eşitlikçiler, normatif gözlüklerle bakarlar ve müzakerenin aynı zamanda bir paylaşım mücadelesi olduğunu ihmal ederler. Ayrıca, Irak'ı da ABD ile eşit bir entite olarak görürler ve Batı dünyasının sosyal yaşamımıza getirdiği kolaylıkların nasıl bir işgücü ve disiplin altında bir hayli bedeller ödenerek insanlığın

hizmetine sunulduğunu unuturlar. Bu nedenle, müzakerelerin sonucunda yapılan anlaşmalara en iyi alternatif olarak adlandırılan ve müzakerecilerin aklının bir köşesinde duran BATNA'yı (Best Alternative To Negotiated Agreement) müzakere gücünün en büyük kaynağı olarak görürler. Burada hemen belirtelim, BATNA bir yan üründür. Müzakereci BATNA'sını yanında bulundurur ve açıklamaz. (Thompson, 2000: 11) Brett'e göre de, eşitlikçi kültüre sahip müzakereciler, BATNA'ya bir güç atfederler ve bunu karşı tarafı anlaşmaya zorlamakta kullanırlar. Bu tür müzakereciler, konulara odaklanırlar ve önceliklerini karşı tarafla paylaşırken benzerlikleri ön plana çıkarırlar. (Brett, 2000:101-103)

Eşitlikçilerin aksine, hiyerarşik kültüre sahip olanlar, çatışmaları yönetmek için benimsedikleri stratejilerde statükonun korunmasını esas alırlar. Hiyerarşik müzakere kültürünün üyeleri, sosyal statülerini bir güç olarak kullanırlar. Daha küçük entitelerin, onların dünya için yapacakları ilerlemelerde daha büyük entiteteleri geciktirdikleri görüşüne sahiptirler. (Thompson, 2000: 230) Bu tür bir hiyerarşik kültür, ABD'nin Irak'a yaptığı askeri müdahalede gözlenir. ABD, Güvenlik Konseyi kararının bir an evvel çıkması ve müdahale edilmesi için yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Hata uluslararası toplumu baskı altına alarak, "benden olanlar ve benden olmayanlar" ayrımına gitme düzeyinde bir politika uygulamayı bile göze alabilmiştir. Hiyerarşik kültür sahiplerinin bu tür müzakere davranışlarını destekleyen diğer bir görüşü de, büyük ülkelerin küçük ülkeleri devamlı surette izlemeleri ve gözlemeleri gerektiğine dair anlayış içinde olmalarıdır. Gerçekten, ABD'nin bütün dünya üzerine yayılmış askeri üslerinden, yine tüm dünyaya yayılmış temsilcilikleriyle yer küreyi bir ABD gözetleme alanı, Pentagon'ın ve Dışişleri Bakanlığı'nı da gözetleme kuleleri haline getirmesi, bu tespite örnek teşkil eder.

Thompson, üçüncü gruba dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki grup müzakere kültürünü atıyor. Dolaysız müzakere yapma kültürüne sahip olan ülkeler, açık ve dolaysız bilgi değişimine eğilimlidir. Müzakereler boyunca soruları dolaysız sorarlar ve duruma göre oluşan kısıtlamalardan etkilenmezler. Muhataplarına, kendilerine davranılmasını istedikleri gibi davranırlar. Açık ve dolaysız bilgi değişimi yapmak, tam da kültürle ilgili bir mesele olarak durur. Açık olmak, bir bakıma saklayacak pek bir şeyiniz olmaması anlamına geliyor. Uluslararası konularda müzakere yaparken açık olmak, elinizdeki gücün yazılı kaynaklardan geliyor olması anlamına gelir. Bir başka deyişle, buna yazılı toplum deniliyor. Bu tür müzakere kültürüne sahip ülkeler, genellikle gelişmiş olmakla birlikte, yazılı toplum olma yolunda epey bir mesafe almıştır. Bu tür ülkeler, kendilerine emperyalist veya hegemon şeklinde bakılmasından çok fazla etkilenmezler. Eyleme

odaklanırlar ve çözüm için akıl yürütürler. Karşılıklarına hatalarını bemen söylerler ve sorunları özgürce tartışır. Bilgiyi rahatça paylaşırlar ve sorulara açık cevaplar verirler. (Thompson, 2000: 232) Örneğin ABD, tarihinin eleştirilmesinden pek fazla etkilenmez. ABD, tarihini bizzat kendisi açıklayıp eleştirdiğinden, başkalarının eleştirmesinden gocunmaz. Dolayısıyla, tarihiyle övüneceği veya üzüleceği pek fazla bir şey yoktur. Bu nedenle, ABD gibi ülkelere karşı, "sizin de tarihinizde Kızılderili katliamları vardı" gibi suçlamalar pek etkili olmaz. ABD, bu sorunla yüzleşmiştir. Ayrıca, yüzleşmiş olmasa bile, bu sorun ölerine konjonktürel anlamda geldiğinde, ABD'iler söz konusu sorunu "sivil" alana ait bir sorun olarak ele alıp, onu "iyi" veya "kötü" sınırları içinde değil "gri" alanlar bularak tartışır ve politika oluştururlar.

Dolaylı müzakere kültürüne sahip olanlar ise, daha çok koşullara göre tavır alırlar. Ayrıntılar üzerinde durmazlar. Örtük anlaşmaları veya sözlü iletişim kurmayı daha çok benimserler. Dolaysız soru sormazlar ve dolaylı müzakereenin bir unsuru olarak, birçok öneri yaparlar. Mesajlarını örtük bir şekilde iletirler. Dolaysız müzakere yapanların tersine, bilgileri dolaylı bir şekilde paylaşmayı tercih ederler ve karşılıklılık ilkesine pek iltifat etmezler. Bu açıdan da eşitlikçilerle ters düşerler ve kolektivistlerle örtüşen bir müzakere kültürüne sahiptirler. Toplumsal projeleri genellikle muğlak ve amaçsal olarak inşa edildiği için, zaman kavramı üzerinde dinamik bir şekilde durmazlar. Zamanı çok geniş kullanırlar. Aslında zaman onlar için pek de önemli değildir.

Bu kültürel pozisyon alışlar, müzakere sürecinde pastanın büyütülmesi açısından önemli etkiler yapar. Bilgi paylaşımının ve önceliklerin belirsiz olduğu müzakerelerde pastanın büyütülmesi zordur. Pazarlık yapmak, dolaysız tavır alan müzakereciler için daha kolaydır. Dolaylı müzakere yapılan ortamlarda karara varmak zorlaşır. Bu tespitlerin AB ile Türkiye'nin yapmaya başladığı müzakereler üzerindeki etkilerine geçmeden önce, kültürü sadece tek bir değişkenmiş gibi kullanmanın yarattığı problemleri ortaya koymak gerekiyor.

Kültürün müzakereler üzerindeki etkileri yadsınmıyor. Ancak, müzakerelerde yaşanan zorlukların tamamını kültürün üstüne yıkmaya kolaycılığın kaçmak pek bilimsel bir yaklaşım olmuyor. Böyle yapmanın ilk sakıncası, değişkenleri bire indirmektir. Sosyal bilimde bir konunun tek değişkenle açıklanması, yani Ceteris Paribus, kabul olunmayan bir yöntem değildir. İktisatta da çok kullanılır. Ancak, bunu yaparken diğer değişkenlerin önemsiz etkiler yapıyor olması gerekir.

İkincisi, kültürü tek değişken olarak kabul etmek, modernleşme olgusunu yadsımak anlamına geliyor. Modernleşme, biraz da devrimci bir olgudur. Kültür gibi yavaş oluşmaz. Ancak, zorlamayla da olmaz. Koşullar oluştuğunda ortaya çıkar ve radikal kararlara zorlar. Aslında, biraz da birikim gerektiren bir olgudur. Bu nedenlerle, kültür ile modernleşme arasında kavramları baş aşağı çevirerek modern bir süreç olan müzakereyi, sadece kültür çivisi kullanarak duvara asmak, ona bulunduğu yerden kimildatılmaması gibi bir sıfat atfetmek olur. Buna en sığ bilimsel bir anlayışın bile izin vermesi pek mümkün gözüküyor. Bu tespitleri temel alarak, kültür değişkenine yönelik bazı eleştirileri gözden geçirelim.

Faure, kültürün tek değişkenmiş gibi kullanılması halinde oluşacak yanlışları şu üç başlıkta topluyor: Araştırma yöntemi itibarıyla oluşan yanlışlar, Kültürün etkisinin abartılmasından doğan özgül sorunlar. Müzakere pratiğine yönelik eleştiriler.

Birincisine göre, kültürün dev boyutlu bir konu olması, tek başına kullanıldığında başka değişkenlere karşı baskın bir rol oynaması sorunu doğuruyor. Diğer bir sorun, din, milliyet, sosyal grup, kabile gibi kavramların bir kültür için kullanıldığında bir anlam ifade ederken, diğer kültür için anlam ifade etmemesi veya anlamın tümüyle değişmesidir. Bir başka deyişle, bir kültüre has unsurların(din, kabile vs.) işlevleri ile diğer kültürün içindeki işlevleri arasında farklar var. Birbirlerinin yerine kullanılmaları, yanlışlara yol açıyor. (Faure, 2001: 400) Gerçekten, örneğin uzun süredir devam eden ve kemikleşmiş çatışmalar itibarıyla bakıldığında, Türkiye ile Yunanistan arasında din veya milliyetin sosyal yaşamdaki yerlerini her ikisi için ayrı kullanmak gerekiyor. Örneğin Irak'ta, Sünni İslam ile Şii İslam'ın hem birbirleri arasındaki hem de kendi içlerindeki konumları itibarıyla müzakerelere etkilerinin ortaya konulması gerekiyor. Ancak, bunlar yapıldıktan sonra etkilerinin ne olduğuna dair bir şeyler söylenebilir. Tabii, geriye bir şey kalırsa!

"Tabii geriye bir şey kalırsa" diye bir tespitte bulunulmasının nedeni, kültürün tümevarım şeklinde bir yöntemle bilime uygulanması halinde etkisinin bir oranda olduğunu; tündengelim şeklinde bir yöntemle bilime uygulanması halinde belirsizlikleri daha da artıran bir rol oynadığını belirtmektir. Tabii, hemen belirtelim, ulus devlet reflekslerinin "stratejiye" gömülü olduğu ve herkesin kendi "devletini" yaşatmak için mücadele verdiği 21. yüzyılın başında, kültürün bir değişken olarak tümevarım çabası, Müslüman mahallesinde salyangoz satmaya benzer. Buna paralel en belirgin örneği, Türkiye'nin etnik yapısının belirginleşmeye başlaması karşısında, bu güne kadar niye belirgin değildi veya bu etnik gruplara hakları niye verilmedi tartışmasında bulunabilir. Kürtler, bugüne kadar ihmal

edildiklerini ifade ediyor. Ve bunu Cumhuriyete yönlendirdikleri suçlamalarla hem de Cumhuriyetin ilk yıllarına atfen dile getiriyorlar. Oysa Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, Kürt veya Türk diye bir kaygı sadece güvenlik konularında ele almıyordu. Önce Cumhuriyet kurulacak, sonra bu sorunlara eğilinecekti. Bir başka deyişle, devletin kurulması ve ebedileştirilmesi ilk amaçtı. Buna karşın, 20.yüzyıl'ın son on yılı milliyetçiliğin tekrar su yüzüne çıktığı bir başlangıç oldu. Aslında, Kürtlerin Türklerle, vatandaş birey olarak birlikte ihmal edilmesinin zararları, sadece Cumhuriyete ve ulus devlete yıkılırsa, bu pek isabetli bir öneri olmuyor. En azından bilimin kapsayıcılığıyla örtüşmüyor. Günümüzde, Türkiye Cumhuriyetinin birlik ve bütünlüğü söyleminden hareket edersek, aynı kuruluş yıllarındaki endişelerin varlığı ile karşılaşırız. Bu ise, yine bir görmezlikten gelmeyi değil, aksine birlik ve bütünlük içinde pastayı büyütürük yaşamanın öncüsü bir söyleme dönüşüyor. Buradan, ayrılıkçı bir söylem çıkarıp, sonra da pastayı daha da büyütme anlamına gelen AB'nin kurumlarında bireysel hak aramaya gelince, çelişkinin netleştiği daha çarpıcı biçimde ortaya çıkıyor. Tabii, bunun karşısında birlik ve bütünlüğü sağlamayı amaçladığımız söyleyen zihniyetin salt devletçi bir anlayışla çözüm üretmeye kalkışması, tam sıfır toplamı, yani kazananlar ve kaybedenlerden başka hiçbir aktörün olmadığı bir oyuna dönüşmesine neden oluyor. Orada, artık bilime söyleyecek bir şey kalmıyor. Çünkü bilim, hayat kadar ortalama bir uğraş alanı. Veya en azından avam bir davranış kalıbı olan savaş veya şiddete başvurma alanı değil. Kazananı veya kaybedeni yok. Bu açıdan, kültürü hesaba katmayan bir ulus devlet anlayışı veya sadece ulus devlet var da başka hiçbir unsur yokmuş gibi davranan bir kültür anlayışı, müzakerelerde kültür unsurunu tekil bir alana kaydırıp, doğal refleksler dışında bir alan bırakmıyor. Bu da ister istemez tümdengelimci ve deterministik strateji anlayışının ürünü haline dönüşüp, 21. yüzyılın dış politika arenasında olmazsa olmaz koşul olan "sivil alan" yok ediyor. Ayrıca, kendi sorunlarına başkalarının çözüm bulmaya çalıştığı pasifist bir zemine yol açıyor. Bundan dolayı, kültürün tümevarım yöntemiyle bilime uygulanmasının, çok daha barışçıl hizmetler yapacağını söylemek mümkündür. Aksine gayretlerin nasıl sonuçlara yol açtığını zaten görsel ve yazılı basında izliyoruz!

İkinci eleştiri, kültürün etkileri konusunda kaynaklanıyor. Burada temel sorun, kültürün müzakerelerde günah keçisi gibi kullanılmasının yol açtığı yanlışlardır. Müzakerelerin kesilmesi veya duraklamaya uğramasının kültüre bağlandığı zamanlar oluyor. Hatta bu durumun müzakerecilerin kendi yeteneksizliklerine değil de içinden geldikleri kültüre bağlandığı müzakere incelemeleri bile var. William Zartman, kültürün kendi içsel

tutarlılığı ile dışa açıldığı zaman gösterdiği tepkiler arasında bir bağ olduğunu ileri sürüyor. (Zartman, 1993: 18) Burada kültürün tutkal olarak neyi kullandığı ise belirsiz. Tutkal, yerine göre din olurken, yerine göre etnik bir sorun olabiliyor. Örneğin, azınlıklar meseleleri her devletin başını ağrıtan bir anlaşmazlık konusudur. Din, yine aynı şekilde böyle bir kimliğe bürünebiliyor. Müzakerelerde, bunların hangisinin gündeme geleceğini kestirmek zordur. Ama din veya bir başka faktör olsun, dolaylı iletişime yol açan bir değişken olarak karşımıza çıkabiliyor. Tabii, bu geri planda kalması istenilen olgu olarak bir tarafa itilip, ona mutlaka stratejik bir başka gerekçe bulunarak, müzakerelerin kesilmesi sağlanabiliyor. Aslında, bu açıdan bir "stratejik kültür" oluştuğunu söylemek mümkündür. Yani, ulus devletin birlik ve beraberliği temel amaç gibi ortaya konulurken, içinden gelebilecek herhangi farklı bir rengin görmezlikten gelinmesi ve bunun da yine o stratejik kültürün unsurlarından biri olan hayati çıkarlarla özdeşleştirilmesi çabaları gözleniyor. Bir hayli etkileşim içindeki bu meşruiyet sağlayıcı unsurlar zorlandıkça da, kimsenin ülkesinin birlik ve bütünlüğüne karşı olamayacağı şeklinde yaklaştığımızda, topluma rengini kokusunu veren unsurlar feda edilmiş oluyor. Kısaca ifade edilecek olursa, uluslararası örgütlenmelerin esas amacı olan çok renklilik, sadece ulus devletlerin renkleriyle sınırlı kalıyor. Tabii bu sınırlama, aslında ulus devleti zayıflatan bir faktör olarak öne çıkmaya başlıyor.

Üçüncü eleştiri ise, Gilbert Winham'ın belirttiği gibi müzakerelerde rol oynayan müzakerecilerin uygulamalarından çıkarılan birikimlerin sonucudur. Winham, kültürün etkili olduğu yerlerin çok sınırlı kaldığını ifade ediyor. Buna örnek olarak, ulusal kültürlerin çok taraflı müzakerelerde önemini yitirdiğini veya bir açıklayıcı faktör olmaktan çıktığını belirtiyor. (Winham, 1980: 18) Winham'ın tespitlerine nasıl yaklaşılabılır?

Uluslararası politika, uluslararası ilişkiler disiplininin hem teorik çerçevesini oluşturur, hem de ona temel sağlar. Uluslararası müzakereler, tüm algılamaların ve tepkilerin ortaya çıktığı bir etkileşim alanıdır. Aslında, uluslararası ilişkilerin geldiği düzeyi anlamak için bugün en çok müracaat ettiğimiz disiplin uluslararası müzakerelerdir. Winham'ın tespitlerine bu açıdan baktığımızda, küresel bir ortamda ulus-devletin renksizleştiğini ve kültürün gücünü yitirerek kaybolmaya yüz tuttuğunu söylemek mümkündür. Gerçekten, iklim değişiklikleri konusunda yapılan Kyoto Müzakereleri veya Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme konusunda yapılan müzakereler küresel ölçekte müzakerelerdir. Müzakerelere konu olan tehlikelerden, kültür farkı gözetmeksizin tüm ülkeler etkilenirler. Bu nedenle, kültürel bir etkinin müzakerelerde söz konusu olamayacağı söylenebilir.

Ancak, uluslararası siyasal ve ekonomik sistemdeki tüm müzakereleri sadece çok taraflı olarak değerlendirmek, hem konular açısından hem aktörler açısından sorunlara yol açar. Örneğin, terör konusunda halen bir oybirliği sağlanabilmiş değil. Kabilecilik ve bölgecilik hala sorunlar arasında yer alıyor. Özellikle, Avrasya bölgesi 19. yüzyılda dağılmaya başlayan imparatorlukların hakiyesi olan ülkelerle dolu. Bu ülkeler sömürgecilik sonrası hükümetlerle yönetiliyordu. İçlerindeki çatışmalar, SSCB-ABD çatışmasının yürürlükte olduğu Soğuk Savaş döneminde, uykuya yatmış bir görünümdeydi. Çatışmaların dağılma ile birlikte yüzeye çıkması, sadece ulus devlet otoritesine karşı bir kimlik taşımadıklarının da göstergesi oldu. Çatışmalar aynı zamanda ulus devletin güvenlik şemsiyesi altında uykuya yatmışlardı. Yani, güvenliği ve çatışmaları, iki tarafı da keskin bir kılıç gibi görmek söz konusudur. Tabii, bunlarla uğraşmak, yine Soğuk Savaş boyunca kıt kaynaklarla birlik ve bütünlüğünü sağlayabilen ulus devletlere düşüyordu. (Katz, 1996: 29-33) Yani, insanlığı bekleyen ortak tehditler var. Ama bunların dışında kalan ve bazı ülkelere özgü tehditler de var. Bunlarla uğraşmak sadece küresel mekanizmalarla olmuyor; yine ulus devletlerin kendileri uğraşmak zorundalar. Bu devletlerin içinde barındırdıkları kültürlerin o devletlere rengini veren kültürler olduğu dikkate alırsa, Winham'ın genellemeye gitmesi için erken olduğu söylenebilir.

Uygulamadan gelen diğer bir eleştiri de, Zartman'ın belirttiği gibi, milliyet, etnisite, din ve aileden gelen özelliklerin müzakerecinin kimliğinin oluşumunda belirleyici rol oynamasıdır. Hangisinin müzakere masasında hâkim rol oynayacağını belirlemek mümkün değildir. (Zartman, 1993: 20) Ayrıca, kültürlerarası müzakerelerde davranış ve pozisyon alışlarının birbirine tıpa tıpa benzer olduğunu söyleyemeyiz. Bunun temel nedeni, anlaşmazlık konuları ve müzakere sürecine ait sorunların, diplomatları kendi kültürlerinden uzak tutmasıdır. Onlar, bir noktadan sonra sadece devlet adamı olurlar. Bu açıdan, müzakerecilerin değil ama ait oldukları devletin kültürü daha önemlidir. Ancak, karşı tarafın sadece kültürünü bilmekle, müzakere sürecinde çok fazla mesafe alınabileceğini söylemek güçtür. Özellikle küresel etkilerin baskın olması nedeniyle, muhatapların kültürleri bilinse bile müzakerede bu bilgilerini kullanmaları, küresel etkilerin daha keskin olması nedeniyle pek mümkün olmayabilir. (Faure, 2001: 403)

3. Türkiye-Avrupa Birliği Müzakereleri Üzerindeki Etkiler

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki müzakereler başladı. Müzakerelerin ilk safhaları, iki tarafın birbirlerinin müzakerelere ilişkin tavırlarını tanımasıyla geçeceğe benziyor. Çünkü Türkiye ve Avrupa Birliği, birbirlerini pek tanımıyorlar. Ne AB, Türkiye'nin büyümekte olan bir

ekonomi olduğunu, ne Türkiye, küresel düzlemlerde barışçıl bir ülke olarak kalabilmesinin yolunun AB standartlarını benimsemekten geçtiğini dikkate alıyor. AB, Türkiye'yi, egemenliğini paylaşabilecek derecede güçlü olmadan almak istemiyor. Türkiye ise, daha önce her aday ülkeye yapıldığı gibi desteklenmesini ve bunun mümkün olduğunca taviz verilerek yapılmasını istiyor. Bu yaklaşımlar, stratejik anlamda deterministik ve sivil alanla örtüşükleri tek bir metrekare bile yok.

Bu karşılıklar, müzakerelerin doğasını, kültürel alanın stratejik ve deterministik olarak tüketildiği bir alana kaydırıyor. Bir tarafta, kültürel oydaşmanın bugünlere getirdiği bir Birlik söz konusu iken; diğer tarafta, Soğuk Savaşın bitmesiyle kendini daha da yalnız hissetmeye başlayan bir ülke söz konusudur. Türkiye, küreselleşmenin aşındırdığı bir ulus devlet kimliğiyle müzakerelere başlıyor. Bu aşınmayı egemenliğini paylaşacağı AB ile müzakerelerde yaşamaya başlayınca, hangi şeritten koşacağını belirlemede tereddüt gösteriyor ve aynı belirsizlikle malûl AB de (Taylor, 2002: 63-66), Türkiye'ye karşı tavrını netleştiremiyor ve her iki taraf da belirsiz bir müzakere sürecine sürükleniyor. Oysa kültürel sorunların bu kadar iç içe geçtiği müzakerelerde belirsizliğin çok normal olduğunu kabul ederek başlamak çok daha uygun bir yöntem gibi gözüküyor. Tabii, bunun için daha baştan farklılıkların kabullenilmesi gerekiyor. Oysa Türkiye'de, az da olsa farklılıkların kabullenildiği sosyo-ekonomik bir değişim yaşanırken; AB tavizsiz bir konum alıp Türkiye'deki algılamaların keskinleşmesine neden oluyor. Alice Landau'nun ifade ettiği gibi, çıkar farklılaşmalarını bir sürece yayarak Birliğin kabul ettiği tolerans düzeyine indirmek, müzakere süreçlerinin en önemli dinamiğidir. (Landau, 2004: 280) AB bu dinamiği Türkiye'ye karşı kullanmak istemiyor.

Türkiye'nin, ne ölçüde farklılaşacağı ve bu arada egemenliğini ne oranda paylaşacağı konusunda zaman bir hayli önemli bir faktördür. Türkiye, demokrasi devrimlerini yaşayan Doğu Avrupa ülkeleri gibi komünizmin baskısı altında bir ülke olmadı. Ancak, bu baskıyı çok daha değişik bir biçimde hisseden bir ülkeydi. Aslında, Soğuk Savaş'ın kanat ülkesi Türkiye, komünist totaliter idarelerin baskısı altında yaşayan ülkeler kadar olmasa da, bazı açılardan onlar kadar baskı altında kalmış bir ülkedir. Bu baskıyı, sadece Türk halkı veya onun aydın kesimleri değil, Türk devlet adamları ve Türk seçkinleri bir başka konum ve koşullarda yaşadılar. Doğu Avrupalı ülkeler, SSCB'ye sadece Kuzeyleri'nden komşu iken, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı jeostratejik bir değerlendirme hatası nedeniyle, Türkiye hem Doğusu'ndan hem Batısı'ndan, hem de Kuzeyinden baskı altında kaldı. Bu baskı, Türkiye'nin kültür ikliminde sorunlara yol açtı ve Türkiye'de sol, komünistlikle eşdeğer görülerek,

Marksizm, Türk Aydınları için yıllarca bir zabıta vakası oldu ve tek bir paradigmaya endeksli kültürel bir yaşam benimsenmek zorunda kaldı. Hatta demokrasinin, "çoğulculuk" değil de, "çoğunlukçuluk" olarak algılandığı, ancak 21.yüzyılın başında anlaşıldı.

Burada, demokrasi konusunda ayraç açmamızın belki bir nedeni bulunuyor: Türkiye ne kadar demokrasi içinde yönetilirse, o kadar bağımsız ve müzakere gücü yüksek bir ülke olur. Çoğulculuğun hâkim olduğu bir kültürel iklimde, egemenlik "devredilmez." Ancak, uluslararası örgütlenmelerin doğasına uygun biçimlerde "paylaşılr." Bu nedenle, Avrupa'nın tüm kurumlarına üye olan ve egemenliğinde hiçbir aşınma olmayan bir ülkenin, AB'ye üye olurken egemenliğini yitirdiğine ilişkin tespitler kolay kabul edilir tespitler değildir. Ayrıca egemenlik, demokrasilerin en fazla gözettiği ilkelerin başında gelir. "Sınırlı çoğunluk ilkesine" göre işleyen demokrasiler, egemenliklerini devrettikleri takdirde, bundan en fazla etkilenen yönetim düzenleridir. Başka özelliklerinin yanında, "yönetim düzeneği" de olmaları, demokrasileri, egemenlikleri açısından başka bir konuma yerleştirir. Bu konumları, demokrasilerin kültür iklimlerinin, yaygın söylemlerin aksine, daha katı bir müzakere sürecine yatkın olduklarını gösterir. Demokrasilerle müzakere yapmak, onların tüm kurumlarıyla müzakere yapmak anlamına gelir. Türkiye'den AB standartlarında bir demokrasi olması istenilen süreçte, müzakere sürecine çoğulcu katılımın yarattığı sorunlar karşısında esnek olmak, Türkiye'yi AB'ye almak üzere müzakereleri başlatan AB'ye düşüyor. Ayrıca, AB'nin Türkiye vasıtasıyla başka kültürlerle açılım fırsatlarına sahip olması, geçmişteki genişlemelerden farklı bir bakış açısı gerektiriyor. Yani müzakere sürecinde, AB'nin en az Türkiye kadar değişmesi ve dönüşmesi beklenebilir. Aslında, her yeni üye veya üyelerin katılımıyla AB bu deneyimleri büyük ölçüde yaşamıştır.

Bu dönüşüm, kültürel dinamizmin müzakereleri kökünden etkileyeceği bir sürece işaret eder. Dönüşümün başlayacağı noktalar, aslında Türkiye'nin ve AB'nin şu anda kültürel olarak pozisyonlarını muhafaza etmekte olduğu noktalardır. Örneğin, Türkiye bireyselci mi, yoksa kolektivist midir? AB, Türkiye'nin bu konumu karşısında nerededir? Türkiye, eşitlikçi mi, yoksa kolektivist midir? AB, Türkiye'nin bu konumu karşısında nasıl pozisyon alıyor? AB, dolaylı mı, yoksa dolaysız mı müzakere pozisyonu alıyor? Türkiye, AB'nin taleplerine dolaylı mı, yoksa dolaysız mı karşılık veriyor? Daha önce teorik düzeyde sözü edilen bu işlemselleştirme gayretleri nasıl bir sonuç veriyor? Bu sorulara verilen cevaplardan yola çıkarak, kültür ve müzakere arasındaki ilişkinin, Türkiye AB müzakerelerindeki kültür

değişkenini nasıl etkileyeceğine dair bazı tespitlere ulaşmak mümkün olabilir.

Türkiye, bireyci mi, yoksa kolektivist kültür grubuna mı giriyor? Burada önemli olan, dış politikadaki eğilimlerdir. Türkiye, hemen her sorunun çözüm aşamasında, uluslararası hukuku gözeten bir ülke. Dış politikasında, uluslararası toplum açısından başarısız Cemiyet-i Akvam süreci içinde olmuş olsa da, arkasından gelen Birleşmiş Milletler sürecinde kurucu üye sıfatını kazanmıştır. Dış politikasında, ittifak stratejisi müşahhas bir yer tutar. Bu stratejiden taviz vermez. Aslında, tüm olumsuzluklara, sert ve kah ulusalcı düzeyde milliyetçi muhalefete rağmen AB'ye üyelik sürecindeki nihai kararların ittifaklardan yana alınması, bu eğilimin en temel göstergelerinden biridir. Türkiye'nin güç zafiyeti bulunduğu, bundan dolayı bu açıklarını kapatmaya yönelik olarak ittifak stratejisine çok önem verdiği söylenebilir. Türkiye, imparatorluk geleneğinden beri hukuk ve istikrar çerçevesinde hareket etme kaygısını hep taşımıştır. Ancak Türkiye, olduğundan daha güçlü konumda bulunsaydı bile farklı bir strateji izlemesi pek mümkün olamazdı. Bu zorunluluğun ilk nedeni, Türkiye'nin kendisine çok şeyler kazandırdığı, aslında bazı şeyleri de kaybettiği coğrafi konumudur. Tarihin, coğrafi açıdan niye böyle şekillendiğini soramayacağımıza göre, Türkiye'nin bu stratejinin peşinde koşmasının nedenleri ortaya çıkmaya başlar. Bu durum, müzakerelerde kendini, kolektivist eğilimlerle ve yaklaşımlarla gösterir. Türkiye'nin etnik yapısı açısından da böyledir. Örneğin, Türkiye'nin açmazı, Kürt kökenli vatandaşlarını, dışlamaktan değil, içselleştirmesinden kaynaklanır. Bu kolektivist bir yaklaşımdır. Bir hayli bütünselidir. Ama bütünselci yaklaşımların da bir hayli kolektivist olduklarını hatırlayalım. Bu durum, "milliyetçilikle" "ırkçılık" arasındaki fark gibidir. Birincisinde, hukuk devleti ve cumhuriyete biat çerçevesinde son derece naif unsurlar bulunabilir. Ancak birincisinin uzantısıyla birleştiğinde ikincisinde, değil naif unsurlar bulmak, insanlık adına bir şeyler bulmak bile imkânsızlaşır.

Bu konuda, dünyada, AB kadar birikim sahibi bir başka oluşum yoktur. Milliyetçiliğin ırkçılığa nasıl keskin dönüşler yapabildiğinin örneklerini Avrupa tarihinde bulmak zor değildir. Aslında Avrupa kültür iklimini besleyen tehdit algılamaları böyle bir kaynaktan gelir. Sosyolog Edgar Morin bu düşünce iklimini "Avrupa'yı Düşünmek" isimli kitabında tablî eder. Morin, Avrupa'yı önce Ortaçağ'ın içinden çıkarır ve ona "temelden yoksun bir temel" atfederek, Westphalia düzeninin aldığı federatif şekli sorgular. Ama yazar, daha birçok sosyologun tespit ettiği gibi Avrupa'ya rengini ve kokusunu veren şeyin "kültür" olduğu inanmaktadır. Kültürü yerellik, uygarlığı evrensellik niteliğiyle birbirinden ayırır. Kültürün,

uygarlık mertebesine geldiği zaman devredilebilir bir nitelik taşıdığını anlatır. Morin'e göre Avrupa kültürü, bir şantiye gibidir. Tek bir düşünceden değil, karşıtlarıyla olan ilişkisinin niteliğiyle üstünlük kurduğunu söyler. Hiç değişmeyen niteliği, her kavram ve olguyu sorunsallaştırma geleneğidir. Hatta Morin, bunu öyle bir yere yerleştirir ki, Patochka'dan yaptığı alıntıyla noktayı koyar: "Tarih sorunu çözülemez. Hep var olacaktır." (Morin, 1988: 75-134)

Ashında, kolektif bir Avrupa fikri buradan itibaren tekilleşir. Bu şantiyede her şeyin sorunsallaştığı bir rasyonel iklim vardır. Sorunsallaştırmanın Avrupacı kimliği önemlidir. Çünkü ona Avrupalılığını veren, kendi kültür iklimini tüm Avrupa'ya yayabilme ve meşrulaştırma gücüdür. Bu güç, özellikle Avrupalılık Kimliği için mücadele veren AB kurumlarında müzakerelere yansır ve bir İngiliz'le veya Fransız'la müzakere yaparken karşımıza çıkar. İngiliz, İngilizliğini tam anlamıyla yansıtılabildiği için, müzakere yaptığı aday ülkenin karşısında keskin bir Avrupalı olur. Kendi aralarındaki tüm kaygı ve güdültüye aldanmamak gerekir. Bu rasyonel, yani içselleştirirken tekilleştiren kültür dokusu, kolektivist bir biçim alır ve onları bir arada tutan değer Avrupalı olmaktır.

Türkiye'nin kolektivistliği karşısında Avrupa'nın bireyciliği, eşitlikçi ve hiyerarşik müzakere kültürleri açısından da farklılıklar yaratır. Türkiye'de, "Avrupa Birliğine girmek istiyoruz. Ancak, onurumuzla girmek istiyoruz" anlayışı yaygın bir söylemdir. Bu söylem, uluslar ailesinde sayılmak ve itibar görmek açısından meşru ve anlaşılır bir söylemdir. Genç Cumhuriyetler, her türlü ittifak stratejisi izleyebilirler. Ancak AB müzakere süreci, sıradan bir uluslararası müzakere süreci değildir. Başka bir deyişle, toplumsal dönüşümlerin çok etkin olduğu bir müzakere süreci anlamına gelir. Böyle müzakere süreçlerine girmek artık Cumhuriyetin olgunlaştığını ve eşitlikçilik konusunu hayati çıkarları arasında saymayacak kadar güçlendiğinin göstergesidir. Yani Türkiye, eşitlikçilik iddiasında bulunmayacak kadar güçlü ve bunu esnetecek dış politika araçlarına sahip bir ülkedir. AB müzakere süreci, tam da bu güce ulaşmış olanların girmeye cesaret edecekleri bir süreçtir. Bu tespit, en azından önemsenmesi gereken bir olasılıktır. Bu nedenle, eşitlikçi bir kültürle müzakere yapmak ashında güçlülük değil, gücünün farkında olmamak anlamına gelir. Bir başka deyişle başka hiçbir gücünüz yokmuş da sadece uluslararası hukukun ahlakçı araçlarını kullanıyorsunuz anlamına gelen algılamaların ortaya çıkmasına yol açar.

Bu açıdan bakıldığında, müzakereler taviz verilen ve taviz alınan simetrik bir düzlemde gelişmez. Aksine, asimetrik ve toplam faydanın sağlanması yolunda yapılan görüşmelerin üç boyutlu olarak geliştiği bir

atmosferi yansıtır. Tabii, bu anlatılanlar, Türkiye'nin bir hayli eşitlikçi düzlemde kalmakta olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu düzlemde kalmanın, Türkiye için haklı nedenleri vardır. Ancak, uluslararası politikada haklılık değil, haklılığın ulusal çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Dış politika, hükümetlerin kamuoyuna dönüp, "biz haklıydık, ama kabul etmediler ve bu süreçten vazgeçtik" gibi bir söyleme sığınmaları son derece zordur. Çünkü kendi politikalarına yönelik muhalefetin, sapma gösterip, "biz bu işi yaparız" söylemiyle iktidara gelme olasılığının artmasına ilişkin örnekler az değildir. Ayrıca, demokrasilerin dış politika konularındaki muhalefeti, sadece iktidardakilere karşı değildir. Aynı zamanda, diğer ulusların hükümetlerine ve muhalefetlerine karşı yapılan politik tercihlerden oluşur. (Hagan, 1993: 1-14)

Avrupa Birliği için de aynı ayırım söz konusudur. Eşitlikçi bir tavır olduğu söylenebilir. AB'deki sorumluların hemen her gün kendi ağızlarından, "Biz Türkiye'den ne istiyorsak, diğer aday olan ve üyelğe kabul edilen ülkelerden de aynılarını istiyoruz" beyanlarını duyarız. Bu söylem, eşitlikçi bir kültürü yansıtır. Amaca hizmet ettiği çok tartışma götürür. Türkiye'nin Avrupa kurumlarına girişinden bugüne kadar hiçbir şeyin simetrik bir şekilde meydana gelmediği bir ortamda, sadece üyeliğin simetrik olmasının istenmesi, Türkiye'nin üyelik kararının teknik açıdan değil, siyasi açıdan alınacağını en temel göstergesidir. Morin'in çifte standarda yatkın ve temelden yoksun Avrupa'sı, biraz da bu Avrupa'dır. Aradaki tek fark, Avrupa'nın çifte standartlarını yok edecek güce sahip olması ve bunu bildiği için sık kullanması; Türkiye'nin ise, çifte standart yapamayacak kadar güçsüz olması ve bu yolu ittifak stratejisinin içinde sunmasıdır. Çünkü normatif tavır alışlar gibi, aşınlaşan bir ittifak stratejisi de süreç içinde aşınmaya uğrar ve Türkiye'nin ABD'ye vermediği desteğin aynı Avrupa'nın da başına gelebilir. İşte, bu noktada Türkiye'nin tehdit algılamaları başlar. Çünkü yönetilemeyecek bir Türkiye'nin Avrupa tarafından bölünmesi fikri hâkim olur. Buna Kürt Sorunu bahanesiyle kendi etnik gruba içinde iktidar peşinde koşan PKK gibi terörist örgütlere verilen Avrupa etikelli hümanist destek eklendiğinde, tehdit algılamaları doruğa ulaşır ve sivil alan darlaşır, salt güvenlikle politika üretilen bir ortama girilir. Bu ortam, müzakere ortamı değildir. Yani, her iki tarafın da eşitlikçiliği eşitsizlik üretmiş olur. Böylece, her iki taraf da birbirinden yoksun kalma tehlikesiyle karşı karşıya gelir.

Gerçi, bu kötü senaryo hep seslendirilir ancak bir türlü gerçekleşmez. Çünkü her iki taraf da eşitlikçi bir düzlemde müzakere yapamayacağını bilir. Dahası, aynı müzakere kültürleriyle müzakere yapamayacaklarını, bunun kopmaya neden olacağını bilirler. Aksine, zıt müzakere kültürleriyle

müzakere yapmalarından doğan çatışmanın yarattığı sinerjiyle mesafe alabileceklerini bilirler. Bu nedenle, AB ile Türkiye arasındaki müzakerelerin BATNA'ları azdır. Fıili Müzakerelerin BATNA'ları neredeyse sonsuza yaklaşır. Ancak, detayın önemi azdır. Önemli olan Türkiye'nin AB'ye girmesi veya girmemesidir. Bu düzlemde de BATNA bulmak zorlaşır. Çünkü AB müzakerelerinden vazgeçmek, bir bakıma Avrupa'dan vazgeçmek olarak algılanacağı için hiçbir Cumhuriyet hükümetinin cesaret göstereceği bir seçenek değildir. Ayrıca, eşitlikçi müzakere kültürüne sahip olanlar, BATNA'ya çok fazla güç attedikleri için daha sert muhalefetle karşılaşır. Bu muhalefet, demokratik rejimler olsun veya olmasın aynı güçtedir. Çünkü artık muhalefetlerin koalisyon kurma kapasiteleri oluşur ve taraf hükümetlerin muhalefetleri, iktidarlarına doğru baskı yapmaya başlarlar.

Türkiye ve AB arasındaki müzakerelerde hiyerarşik kültürün etkisi olur mu? Bu soruya, hem Türkiye hem de AB için "azalan oranda olabilir" cevabını verebiliriz. Hiyerarşinin kaynaklandığı yer, her iki tarafın da toplumsal sınıfları bir arada tutan değerler açısından kültürel birikime sahip olmalarıdır. Ancak, ulus-devletin önemli oranda baskın gelmesi, sınıfsallığın önünü tıkar. Nihai kararlar, ulus-devletin çıkarlarına göre alınır. Bu noktada, herhangi bir cemaatçi baskı hissedilmez. Toplumsal yaşam ise farklıdır. Devletin kararlarını etkileyecek derecede gelişmiş sivil toplum düzenekleri olmadığından, "Allah devlete müllete zeval vermesin" anlayışı daha baskın çıkabilir. Özetle ifade edilirse, siyasal yaşamımızın dış politika konularından etkilenmesi, AB süreciyle başlamıştır ve şimdiden bir kehanette bulunmak mümkün görünmemektedir. Peki, ulus-devlet kültürünün hiyerarşik bir yapısı var mıdır; eğer varsa, bu müzakerelere nasıl yansır?

Aslında, ulus-devletin hiyerarşik bir yapısı var gibi gözükse de, kararların kamuoyunun hassasiyetlerini gözeterak alındığını teslim etmeliyiz. Hiyerarşi, iktidarın kamuoyuna göre şekillenmesinden sonra gittikçe aşınır. Bu aşınma, karşılıklı olarak müzakere masasındaki tarafların pek hoşuna gitmez. Ancak, ellerindeki en önemli pazarlık kozunun kamuoyu olduğunu bildiklerinden, bu kozu terk etmek istemezler. Çünkü az veya çok her hükümet kamuoyunu pazarlık kozu olarak kullanır. (Sönmezoğlu, 1989: 482-484) Yani, bir etkileşim vardır ve müzakerelerde ortaya çıkan kültürel yansımaların eşitlikçi mi veya hiyerarşik mi olduğu sorusuna, konuların ele alınış biçimine göre yanıt vermek gerekir.

Türkiye ile AB arasındaki müzakereler böyle bir sürece işaret eder. Tarım gibi önemli bir kısmı Dünya Ticaret Örgütü'nün inisiyatifi altında yürütülen müzakerelerin sonucuna bağlı müzakerelerde önemli oranda

hıyerarşik talepler beklenebilir. Ancak, eğitim gibi konularda biraz daha eşitlikçi bir model üzerinden müzakere yapılacağını söyleyebiliriz. Çünkü eğitim sektörü tüm dünyada olduğu gibi AB'de de kriz içindedir. Bir başka deyişle, etki değerlendirme çalışmaları yapılırken, konuların aktarılı biçiminden çıkarılacak sonuçlar, müzakerelerin nasıl bir yön alacağını ve özellikle güçlü taraf olan AB'nin kurumsal niyetlerinin masaya döküleceği bir görünüm arz eder. Bu nedenle, dolaylı veya dolaysız müzakere kültürlerinin etkileri çok hissedilir.

Türkiye henüz tam bilgi değişimine hazır değil. AB bilgi değişimi konusunda cömert olmakla birlikte, Türkiye'nin endişelerini giderebilmiş gözüküyor. Sadece, Türkiye'nin değil, AB'nin de kendini doğru tanıtmaya ihtiyacı var. AB pek saklayacak bir şeyi yokmuş görüntüsü veriyor. Sayısız araştırmaların sonuçları her gün yayınlanıyor. Ancak, siyasal açıdan tezler öne sürüldüğünde, karşılıklılık ilkesini ihmal etmenin yarattığı krizler yaşanıyor. Örneğin, Gümrük Birliği'nin AB'nin yeni ülkelerine genişletilmesi konusunda Türkiye'nin ek protokolü imzalamasından doğan sıkışıklıklar, Birincisi, Türkiye'nin imzalamak için öne sürdüğü koşulların meşruiyeti Annan Planı'nın kabulüyle sağlandı. İkincisi, KKTC gibi 200 000 nüfuslu bir ülkeye yardım yapmanın AB'nin ekonomisine hiçbir yük getirmeyeceği bilinmeyen bir husus değildir. Üçüncüsü, KKTC'ye uygulanan ambargolar, Türkiye'nin adaya çıkmasıyla birlikte değil, ondan yıllar sonra 1985 yılında alınmıştır. Bir bakıma, koşullar değişti (Rebus Sic Stantibus) ve maliyet gün geçtikçe artıyor. Bu nedenle, teknik konular dışında her iki tarafın da henüz dolaysız bilgi değişimi yaptıklarının söylemek zordur.

İşte, bu işaret edilen kültürel eğilimler hemen her şeyi açıklamakta yetersiz kalıyor. Bunun başta gelen nedeni, açıklamakta sıkıştıkça her türlü engelin kültüre yüklenmesi alışkanlığıdır. Diğer taraftan, modernleşme maceralarını büyük faz aralıklarıyla yaşayan tarafların, siyasal ve sosyal sorunları da farklı olduğundan, farklı sorunlar arasında etik değerlendirmeler yapmanın, sanki kültürel sorunlar varmış gibi algılanmasına tanık oluyoruz. Gerçekten, etik değerlendirmelerin kestirmeden sonuç alma yöntemlerinden birisi de, kaba-hati kültürel farklılıklara yıkmaktır. Oysa kültür gibi dev boyutta bir değişkenle her şeyi açıklamak hem bilimsel değil, hem de yanlışlara yol açar. Örneğin, ne Avrupa'nın ne de Türkiye'nin kültür hazineleri Avrupa Birliği ile kuruldu. Hepsi, tarihten gelen varlıklar ve değerler. Oysa biraz da siyasetin doğasına koşut olarak dağıtım yapmaya çalışan bir kurumsallaşma süreci olan AB'yi, sadece tarihsel bir miras olarak göremeyiz. AB'nin de Türkiye'nin de bugüne ait ve bugünün dünyevi yöntemleriyle çözülecek sorunları

bulunuyor. Bugünün sorunlarını tarihle çözmeye kalkışırsak bundan en çok zarar görecektir birikim yine tarih olur. Örneğin her Nisan ayında AB ülkeleri ile Türkiye arasında yaşanan Ermeni Sorunu, "tarihin" yüzyıllar olsa da çözemeyeceği bir sorundur. Eğer sorunu tarih çözecek olsa, zaten geçmişte çözerdi. Ayrıca tarih, bir sorun çözme disiplini değildir. Aslında lafı dolandırmadan söyleyelim: Bu sorunu çözecek olan şey "siyaset"tir. Yani, sivil toplumun demokratik koşulları içinde, hukukun temel ilkelerine ve tabii olarak uluslararası hukuka bağlı kalmak suretiyle, iki toplumun tehdit algılamalarını gidermesinin yolunu açacak bir üçüncü tür problem çözme mantığı ile çok kısa zamanda çözülecek bir sorundur. Soğuk Savaş'ın bittiği bir dönemde "büyük güçler istemiyorlar" söylemi geçerli bir argüman gibi durmuyor. Çünkü bu argüman, büyüklük veya küçüklük olsun kendi iradenizi daha başka bir otoriteye teslim etmek anlamına geliyor.

Diğer taraftan, Türkiye için hasara yol açan kültürel konuların, AB için de geçerli olup olmadığını bilmiyoruz. Örneğin, Türkiye için tarımdaki nüfusu AB ülkelerinin düzeyine getirmek koşul değildir. Sadece, AB ülkeleri ile yapılan kıyaslamaların sonucu olan bir referans noktasıdır. Sadece, etki değerlendirme çalışmasından, katılım anlaşmasının imzalanmasına kadar geçen süre içinde özgül düzenlemelerin yapılacağı bir müzakere konusu olarak düşünülebilir. Türkiye'deki etnik veya dini sorunlarla, AB içindeki etnik veya dini sorunları ayırmak gerekecektir. Örneğin, Türkiye'de nüfus cüzdanlarından "din" hanesinin çıkarılması hiç sorun olmazken, Yunanistan AB'ye girdikten sonra bu ibarenin çıkarılması konusunda Yunan Kilisesi ile Hükümet arasında keskin bir çatışmaya tanık olduk. Örneğin de gösterdiği gibi, bir kültür için geçerli olanın diğeri için de geçerli olmayabileceği gerçeğinden yola çıkarak denilebilir ki, müzakere konularında kültürü işlemselleştirmeye gitmek, yanlış genellemelere neden olabilir. Peki, geriye müzakere ve kültür arasında ne kalıyor?

Buna en iyi cevap, tümevarımla çok şey, tümden gelimle çok az şey denilebilir. Hele stratejik anlam dünyasının şekillendirdiği güvenlik ve savunma gibi konularda yapılan müzakerelerde, sadece ulusal bir savunma anlayışının şekillendirdiği güvenlik kültüründen söz edilebilir. Örneğin, Avrupa Güvenlik Mimarisinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenmesinde, Türkiye'nin bir kanat ülke olarak önemsenmesinin nedenlerini bu ortak tehdit algılamalarında aramalıyız. Türkiye'nin 1970'lerde Avrupa Toplulukları olarak adlandırılan AB'ye, Yunanistan'la birlikte davet edilmesinde bu noktanın gözden kaçırılmamasını ifade etmekte yarar var.

Her şeyi nasıl kültüre endeksleyip bir sonuca varmak yanlışsa, her şeyi güvenliğe endeksli görüp bir sonuca ulaşmak da yanlışlara yol açıyor.

Kültürü bir günah keçisi gibi gösterip, "AB ile kültürlerimiz farklı, kan uyuşmazlığı var" demek yanlışlara yol açar. Her konuya güvenlik yaklaşımlarıyla bakıp, "AB'ye girersek güvenliğimiz tehlikeye düşer" demek de doğru bir yaklaşım değil. AB'nin başından geçen iki dünya savaşının tecrübeleriyle davranması gözden kaçırılmamalı. Türkiye, tehdit algılamalarında ne kadar haklıysa, AB'nin de sorunların diyalogla çözümlenmesinde ısrar etmesinde bir o kadar haklılık payı bulunabilir.

Winham'ın işaret ettiği müzakerecilerin birikimlerinin kültürel farklılığa yol açtığı ve bundan dolayı işlemselleştirme sorunlarının yaşandığı tespiti burada önem kazanır. Gerçekten, terör gibi küresel boyutta bir sorun, yerel kültürel farklılıklardan sıyrılarak ele alınması gereken bir konu olarak ön plana çıkar. Türk müzakerecilerin zihniyet dünyalarının farklılaşmasını ne kadar bekliyorsak, AB'li müzakerecilerin de farklılaşacaklarını bekleyebiliriz. Diplomatik, eskinin alışkanlıklarını terk etmeye aday, teknik bir meslek haline gelmeye başladı. Uzmanlık konuları arttıkça, konuların ele alınış biçimine göre oluşan kültürel farklılıkların da azalacağına şüphe yoktur. Farklılıkların azalması, doğal olarak aynı dili konuşan müzakerecilerin ortaya çıkmasına yol açar. Ancak, bu ortamı görmek için henüz çok erken.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye ile AB arasındaki müzakereler ortak çıkar değil, çıkar azamileştirmesini ön plana alan bir kültürel iklimde yürütülüyor. Bu alan kaynağını stratejik ve deterministik bir kültürden aldığı için, sivil alan boşahyor ve ortak alanlar bulmakta zorlanıyor. Böyle olunca da alan sadece *acquis communautaire*, yani AB müktesebatına kalıyor ve onun üzerinden müzakere yapılıyor. Daha geniş kapsamlı bir anlayış birliğinin oluşmasına gereksinim var. Bu karşıtıkların, diğer üyelerin müzakere süreçlerinde görüldüğü gibi farklılıklar üzerine inşa edilmesi halinde daha baştan bazı sorunların giderileceğini söylemek mümkündür.

Demokrasinin bir değişken olarak müzakereleri etkilemesi, sadece Türkiye için değil, AB için de bir sorun olarak duruyor. Türkiye, devanılı surette Avrupa Parlamentosu tarafından eleştiriyeye uğruyor. Avrupa Parlamentosu, ehliyeti olmayan sürücü gibi bir kurumdur. Avrupa Parlamentosu'nun, AB içindeki demokratik açığı, Türkiye'yi kullanarak kapatmak istediği gözleniyor. İşkence ve kötü muamele gibi konularda AB üyesi ülkelerde bile ulaşılmaması zor pratiklerin Türkiye'den istenmesinin üyelik koşuluna bağlanması, yaygın bir Avrupa Parlamentosu klasiğidir. Türkiye bu tür eleştirileri zaten demokratik ortamda kendisi tartışıyor. Doğal olarak her demokratik toplumda olduğu gibi tartışmalar zaman alıyor.

Bu arada, yaratılan imaj AB kamuoyunu etkiliyor ve AB'li politikacılar için iç politikada kullanabilecekleri eşsiz fırsatlar doğuyor. Bu sürecin aynıı asimetrik koşullarda Türkiye'de de gözleniyor. Böylece, birbirine benzer algılamaların hâkim olduğu bir siyasal kültür oluşuyor. Bu kültürel iklim, sadece Türkiye'deki reformların hızını kesmekle kalmıyor. Aynı zamanda, AB'ye üye ülkelerin de farklılaşması gerektiği ihtiyacını gündemden siliyor ve tarafları birbirlerini anlayamayacak bir ortama sürüklüyor.

Empatik değerlendirmelerle sürdürülmesinde daha fazla yarar olan müzakere süreci, olumsuz yönde oluşan imajlardan etkileniyor. Tarihe aşırı vurgular, "geçmişin bugünü yönlendirmesine" neden oluyor. Kolektivist ve hiyerarşik müzakere yapma kültürü, krizleri tetikliyor. Dolaylı yoldan yapılan suçlamalar, her iki tarafta da niyet okumalarını derinleştiriyor. Ashında sıradanlaştırmaya ihtiyacı olan müzakere süreci, eşitlik temelinde yapılan asimetrilere vurgu yapılmasıyla çıkmaza sürükleniyor. Örneğin, AB'nin kendine has bir hukuku olduğu ve bunun uluslararası hukuktan farklı olmaya çalıştığı unutuluyor. AB, uluslararası olduğu fikrinden hareket etmiyor. Türkiye ise, devamlı surette uluslararası hukuk temelinden kaynaklanan argümanlar üretiyor. Yani, AB'nin tartıştığı bir anlaşmazlığı daha başından reddetmek, Türkiye'nin üyelik konusunda belirsizlik taşıdığı yolundaki argümanlara fırsatlar veriyor. Böyle olunca da, her iki tarafın BATNA'ları değil, B Planları olduğu izlenimi doğuyor.

Sonuç olarak, aslında farklılıkları yansıtan kültürlerin müzakerelere katkı yapmasına ihtiyaç olduğu bir ortamda, kültürün günah keçisi gibi görülmesi ile müzakereler tıkanyor veya istenilenden çok daha yavaş bir süreç giriliyor. Bu tıkanıklıkları, sadece devlet adamlarının veya siyaset kurumlarının çözmesini beklemek haksızlıklara yol açıyor. Müzakerelerin yönlendirilemediği böyle bir ortamda, müzakerelerin tarafları müktesebat yardımıyla yönlendirmesi gibi bir durumla karşılaşırsa, pek sürpriz olmayacağını söylemek mümkündür. Belki, nelerin yanlış olduğuna tam karar veremeyebiliriz. Ama doğru olan bir şey var: Avrupa Birliği Müktesebatı. Bu sürekli gelişen bir dokümandır. Tabii, ona yaratıcı biçimde katkı sağlamayı düşünenler için...

Kaynakça:

- Brett, Jeanne M. (2000). Culture and Negotiation. *International Journal of Psychology*, 35 (2), ss. 97-104.
- Faure, Guy-Olivier (2001). 'International Negotiation: The Cultural Dimension'. Viktor Kremenyuk (ed.). *International Negotiation: Analysis, Approaches, Issues*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hagan, Joe. D. (1993). *Political Opposition and Foreign Policy*. London: Lynne Rienner.
- Katz, Mark N. (1996). 'Collapsed Empires'. Chester A. Crocker, Pamela Aall ve Fen Osler Hampson (eds.). *Managing Global Chaos: Sources and Responses to International Conflict*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Pres.
- Landau, Alice (2004). *Negotiating European Union*. Laxenburg/Austria: IASA Publication, Palgrave MacMillan.
- Morin, Edgar (1988). *Avrupa'yı Düşünmek*. Çev. Şirin Tekeli. İstanbul: Afa Yayınları.
- Oktay, Cemil (2003). *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sönmezoglu, Faruk (1989). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Taylor, Paul (2002). 'The Effect of Enlargement on the Decision-Making Arrangements of the EU'. Muzaffer Dartan ve Çiğdem Nas (eds.). *The EU Enlargement Process and Turkey*. İstanbul: Marmara University, European Community Institute.
- Thompson, Leigh (2000). *The Mind and Heart of the Negotiator*. New Jersey: Prentice Hall.
- Winham, Gilbert R. (1980). International Negotiation in an Age of Transition. *International Journal*, 35, ss. 1-20
- Zartman, I. William (1993). 'A Skeptic's View'. Guy-Olivier Faure ve Jeffrey Z. Rubin(eds.). *Culture and Negotiation*. Newbury Park, California: Sage Publications.